

УДК 94(5-11):327

РЕГІОНАЛІЗМ У «ВЕЛИКІЙ СХІДНІЙ АЗІЇ» У XXI СТ.

Городня Наталія

Стаття висвітлює стан, динаміку й основні формати регіоналізму у «великій Східній Азії», характеризує найбільш перспективні проекти і тенденції регіональної інтеграції останніх років. Показано суттєвий прогрес східноазійського регіоналізму у XXI ст. Його основними форматами є АСЕАН, «АСЕАН+1», «АСЕАН+3», «АСЕАН+6», АТЕС. У процесі ратифікації, переговорів чи обговорення перебувають інші потенційно впливові регіональні проекти. Регіональна інтеграція відбувається переважно у торговельно-економічній сфері на рівні підписання угод про вільну торгівлю і узгодження їх між собою. Виняток складають лише створення Спільноти АСЕАН у трьох сферах і вироблення спільних механізмів захисту фінансової безпеки держав-учасниць у рамках форуму «АСЕАН+3». Різні формати східноазійського регіоналізму є значною мірою конкурентними: форуми «АСЕАН+3» і «АСЕАН+6», угоди Транстихоокеанське партнерство і Регіональне усебічне економічне партнерство, концепції Східноазійської спільноти і «вільного і відкритого Індійсько-Тихоокеанського регіону». Це відображає складність стратегічного середовища у цій частині світу. Крім сприяння торговельно-інвестиційній діяльності, регіоналізм у «великій Східній Азії» є також інструментом боротьби великих держав за регіональний вплив та перестрашування малих і середніх держав від потенційних ризиків.

Ключові слова: *регіоналізм, регіональна інтеграція, «велика Східна Азія», АСЕАН, АТЕС, «АСЕАН+3», «АСЕАН+6», Транстихоокеанське партнерство.*

Тривалий динамічний розвиток економік переважної більшості держав Східної Азії перетворив цей регіон на двигун глобального економічного зростання і центр тяжіння для провідних міжнародних компаній, а також позарегіональних держав, включаючи Україну, обумовив їхнє прагнення зміцнити торговельно-економічні і політичні відносини зі східноазійськими державами на двосторонньому і багатосторонньому рівнях. Важливим підґрунтям для цього є розуміння регіоналізму у цій частині світу, який є одним із двигунів його розвитку. Під регіоналізмом ми маємо на увазі ідеологію регіональної інтеграції і політику, спрямовану на реалізацію регіональних проектів і керування інтеграційними процесами у бажаному напрямку, на відміну від регіоналізації, що є об'єктивним процесом без державного втручання, що призводить до інтеграції у певних географічних межах.

В Україні регіоналізм у Східній Азії та Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР) першим почав вивчати С. О. Шергін, який продовжує плідно працювати у цьому напрямку [20; 21]. Автор цієї статті також тривалий час у відділі Азії і Африки Інституту всесвітньої історії НАНУ (до 2014 р. – Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАНУ) вивчає інтеграційні процеси у Східній Азії й АТР, у тому числі і регіональному політику США [16; 17; 18]. Аналізу основних інтеграційних моделей у Східній Азії присвячено дисертацію І. Ю. Холода [19], підготовлену у вже зазначеному відділі.

З огляду на динамічні зміни регіональної ситуації східноазійська інтеграція і чинники, що на неї впливають, є предметом постійного аналізу аналітичних центрів в усьому світі. Так, останні публікації з цієї проблематики американських аналітичних центрів Брукінгс, Рада з міжнародних справ і Фонд «Спадщина» стосуються перспектив угоди Транс-Тихоокеанське партнерство [1; 14], змісту концепції «вільного і відкритого Індійсько-океанського регіону» [8; 13], участі латиноамериканських держав у новому Азійсько-Тихоокеанському торговельному порядку [3]. Вони свідчать про динамічність і багатоаспектність регіональних інтеграційних процесів у цій частині світу.

Метою цієї статті є висвітлення стану, динаміки та основних форматів регіоналізму у «великій Східній Азії», характеристика найбільш перспективних проєктів і тенденцій регіональної інтеграції останніх років.

Окреслити межі регіону у Східній Азії досить складно через різні концепції цього регіону – Південно-Східна Азія, Східна (Північно-Східна) Азія, «велика Східна Азія», Південний Тихоокеанський регіон, Азійсько-Тихоокеанський регіон, Індійсько-Тихоокеанський регіон тощо – у складі різних країн. Ми використовуємо термін «велика Східна Азія» як найбільш, на нашу думку, прийнятний для цілей цього дослідження, оскільки у центрі усіх регіональних проєктів перебувають східноазійські держави (Північно-Східної і Південно-Східної Азії).

Регіональна інтеграція у Східній Азії має різні формати і форми. Це пояснюється значною різноманітністю заначеного регіону (географічною, історичною, етнічною, культурною тощо), а також складним стратегічним середовищем, що постійно змінюється. Основними форматами регіоналізму у «великій Східній Азії» є: 1) АСЕАН (Асоціація країн Південно-Східної Азії) у складі десяти держав-членів (Бруней, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни); 2) «АСЕАН+1» (або «10+1»), що охоплює відносини між АСЕАН та її партнерами по діалогу; 3) «АСЕАН+3» (або «10+3») за участю держав АСЕАН, Японії, Китаю і Республіки Кореї; 4) «АСЕАН+6» (або «10+6»), що додатково включає Австралію, Нову Зеландію, Індію; 5) форум Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) у складі 21 економіки Тихоокеанського регіону, включаючи США, Канаду, Мексику, Чилі, Перу, Росію. У

межах цих структур діють численні механізми на рівні старших посадовців, міністрів і їхніх заступників у різних секторах економіки; щорічно відбуваються зустрічі міністрів закордонних справ, а також саміти лідерів держав-учасниць. У 2011 р., після приєднання до Східноазійського саміту («АСЕАН+6») США і Росії, виникла структура «АСЕАН+8», проте вона не стала форматом регіональної інтеграції.

Регіональна інтеграція у цій частині світу відбувається переважно в торговельно-економічній сфері, яка, у свою чергу, перебуває на рівні формування режимів вільної торгівлі. Виняток складає лише АСЕАН, яка, крім режиму вільної торгівлі, створила також Економічну спільноту, тобто спільний ринок. Угоди про вільну торгівлю (ФТА) є початковим рівнем регіональної економічної інтеграції (наступним після преференційної торгівлі). Вони передбачають скасування чи зменшення митних тарифів між країнами, що їх підписали (часто за винятком найбільш чутливих галузей), але не вимагають від них встановлення спільного митного тарифу стосовно третіх держав і створення наднаціональних органів, на відміну від більш високих рівнів регіональної економічної інтеграції, таких як митний союз, спільний ринок та економічний союз. Проте навіть створення режимів вільної торгівлі зіштовхується у Східній Азії зі значними перешкодами, обумовленими складним стратегічним середовищем цього регіону.

Усі регіональні інституції за участю східноазійських держав можна візуально уявити у вигляді кіл, які перетинаються. Складовою частиною усіх їх є АСЕАН, що визначає центральну роль цієї організації в інтеграційних процесах у межах Південно-Східної Азії (ПСА), Східної Азії, «великої Східної Азії», Азійсько-Тихоокеанського й Індійсько-Тихоокеанського регіонів.

Провідна роль АСЕАН у процесах регіональної інтеграції обумовлюється кількома основними чинниками.

По-перше, регіональна інтеграція у рамках АСЕАН характеризується повільністю, неформальністю, прагненням досягти консенсусу, уникненням інституціоналізації, натомість, виробленням звички працювати разом (так званий «шлях АСЕАН»). Така модель довела свою ефективність для Південно-Східної Азії – найбільш диверсифікованого регіону світу зі складним стратегічним середовищем. Вона виявилася також найбільш прийнятною для ширшої Східної Азії й АТР.

По-друге, слабкість Асоціації робить її зручним посередником у налагодженні співробітництва між великими регіональними державами. У той час як кожна з них претендує на регіональне лідерство і жодна не готова визнати його за іншою, центральну роль АСЕАН у процесах регіональної інтеграції визнають усі.

По-третє, внутрішня інтеграція АСЕАН постійно випереджає решту регіональних структур, що важливо для збереження нею ролі «ядра» регіональних інтеграційних процесів. У 1992 р. АСЕАН першою у

східноазійському регіоні поставила завдання досягти угоди про вільну торгівлю між державами-членами (АФТА). У 2001 р. вона першою створила такий режим, після чого у 2003 р. поставила завдання створення спільноти АСЕАН у трьох сферах – політично-безпековій, економічній і соціокультурній. В економічній сфері, що є найбільш важливою, йшлося про створення Економічної спільноти АСЕАН, тобто спільного ринку з вільним рухом товарів, послуг, робочої сили, інвестицій і капіталів між 10 країнами-учасницями. Реалізація цього завдання супроводжувалася зміцненням і більшою інституалізацією АСЕАН, перетворенням її на регіональний режим, оснований на певних правилах. Цей процес мав видимі економічні результати. У 2014 р. країни АСЕАН колективно були третьою найбільшою економікою у Східній Азії і сьомою у світі [2].

31 грудня 2015 р. було проголошено створення Спільноти АСЕАН, основою якої є Економічна спільнота (спільний ринок). Насправді внутрішня інтеграція АСЕАН не досягла очікуваного рівня. Було запроваджено лише 79,5 % заходів, необхідних для створення Економічної спільноти [15]. Продовжують діяти нетарифні заходи – регуляції у сфері здоров'я і безпеки, ліцензії і квоти [7]. Частка внутрішньої торгівлі АСЕАН у 2016 р. досягла рівня лише 25 %, а не визначеної цілі 30 % [5]. На шляху створення повноцінної Економічної спільноти АСЕАН існують суттєві перешкоди, як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Найбільшою проблемою є великий розрив у рівні розвитку держав-членів. Зовнішня політика членів АСЕАН не є інтегрованою. Вони не можуть встановити єдині тарифи й узгодити економічну політику, як це вимагає спільний ринок. Незавершеність процесу створення Економічної спільноти АСЕАН може перешкодити інтеграції «великої Східної Азії» в цілому. Зміцнення Асоціації і збереження за нею центральної ролі у східноазійському регіоналізмі є важливим чинником його прогресу.

Хоч до завершення процесу створення Спільноти АСЕАН ще багато має бути зроблено, на саміті АСЕАН у листопаді 2015 р. було схвалено Бачення спільноти АСЕАН у 2025 р., тобто затверджено нові завдання щодо її розбудови. Після цього розпочалася реалізація Ініціативи з інтеграції АСЕАН і Генерального плану поєднуваності АСЕАН, пріоритетом яких є ліквідація розриву в розвитку між державами-членами.

Важливим форматом регіонального співробітництва у «великій Східній Азії» є відносини АСЕАН з партнерами по діалогу («АСЕАН+1»). Останніми роками їхня кількість зростає. У 2015 р. їх було десять (Австралія, Індія, Європейський Союз, Канада, Китай, Нова Зеландія, Республіка Корея, Росія, США, Японія). Якщо спочатку партнерами АСЕАН по діалогу були лише східноазійські й тихоокеанські держави (першими з них були США і Японія, з 1970-х рр.), то останніми роками Асоціація розширила відносини поза ці межі. З'явилися також нові форми партнерства по діалогу. Станом на 2017 р.

Норвегія, Пакистан, Туреччина і Швейцарія стали партнерами АСЕАН по секторальному діалогу, Німеччина – партнером по розвитку [4].

Найбільш інтенсивно у форматі «АСЕАН+1» з початку XXI ст. розвиваються відносини між АСЕАН і Китаєм. Значний вплив на регіональну динаміку в торговельно-економічній сфері мало підписання між ними у 2002 р. угоди про вільну торгівлю (КАФТА), складовими частинами якої є угоди про торгівлю товарами, послугами та про взаємні інвестиції. Після того, як 1 січня 2010 р. КАФТА вступила в дію, обсяг торгівлі між Китаєм і АСЕАН значно зріс. Якщо у 2005 р. торгівля між ними складала близько 100 млрд дол., то у 2012 р. – близько 250 млрд дол. Китай планує довести обсяги торгівлі з країнами ПСА у 2020 р. до 1 трлн. дол. [11]. У 2017 р. Китай був найбільшим зовнішнім партнером АСЕАН, а АСЕАН – третім найбільшим партнером Китаю [15].

КАФТА створила нове стратегічне середовище у «великій Східній Азії», спонукала інші держави – партнерів АСЕАН по діалогу – вступити з нею в переговори щодо підписання угод про вільну торгівлю. У результаті аналогічні угоди були підписані АСЕАН з АНЗСЕРТА (у складі Австралії і Нової Зеландії), Японією, Республікою Кореєю, Індією.

Початок регіоналізму в Азійсько-Тихоокеанському регіоні пов'язується зі створенням у 1989 р. форуму Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС). Склад його учасників виходив поза межі Східної Азії і включав тихоокеанські держави Американського континенту. З того часу США розглядали АТЕС як основний двигун економічної інтеграції в АТР і свого залучення до цього процесу, а також намагалися не допустити створення структур регіональної інтеграції в інших форматах без своєї участі. Якщо у 1990-х рр. це вдавалося, то у XXI ст. ситуація суттєво змінилася.

Форум АТЕС прийняв принципи відкритого регіоналізму і намагався досягти поєднуваності між регіональними торговельними угодами, що виникали у світі, і глобальною торговельною системою. Він також сприяв лібералізації і полегшенню торгівлі між економіками-учасницями. Під впливом США відбувалася інституалізація цього форуму, хоч і дуже повільна, враховуючи специфіку регіону. З 1993 р. почали відбуватися щорічні зустрічі лідерів економік-учасниць. На саміті 1994 р. було висунуто мету створення режиму вільної торгівлі між членами АТЕС (розвиненими – до 1996 р. і рештою – до 2010 р.). Проте це була лише декларація намірів, на шляху реалізації якої були серйозні перешкоди. Врешті вони не були реалізовані [18, 105–118].

Крім складності досягти угоди про вільну торгівлю між 21 економікою з різним рівнем розвитку, відчутного удару по цим намірам завдала Азійська фінансово-економічна криза 1997–1999 рр. Унаслідок цієї кризи форум АТЕС втратив роль основного рушія економічної інтеграції в АТР. Розпочалися численні переговори регіональних держав стосовно досягнення

ними двосторонніх угод про вільну торгівлю, що замінили багатосторонній формат переговорів у рамках АТЕС. Більше того, мали місце своєрідні «перегони» у досягненні таких угод, щоб не опинитися поза межами домовленостей про вільну торгівлю і не зазнати через це економічних збитків.

До ідеї створення режиму вільної торгівлі в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (ФТААР) АТЕС повернувся у 2014 р., коли його саміт підтримав відповідну Пекінську дорожню карту. На саміті АТЕС 2016 р. президент Сі Цзіньпін назвав цей проект критично важливим для «довготривалого процвітання в Азійсько-Тихоокеанському регіоні» [3]. Проте до 2018 р. офіційні переговори з цього питання не розпочалися.

Азійська фінансово-економічна криза 1997–1999 рр. продемонструвала взаємозалежність східноазійських економік і нові загрози їхній безпеці, пов'язані з прискоренням процесів глобалізації, сприяла зміні пріоритетів і започаткуванню нових форматів і напрямів регіональної інтеграції.

Під впливом кризи швидко покращився регіональний імідж Китаю. Збільшення торгівлі було критично важливим для відновлення економік ПСА, у той час як китайська економіка, що швидко зростала, потребувала великої кількості сировини. Така логіка призвела до підписання угоди про вільну торгівлю між АСЕАН і Китаєм (КАФТА), а також до численних двосторонніх економічних угод з ним окремих держав-членів АСЕАН.

Унаслідок Азійської кризи у грудні 1997 р. виник новий формат регіонального співробітництва – форум «АСЕАН+3» за участю лише східноазійських держав (десяти держав АСЕАН, Японії, Китаю і Республіки Кореї). Він вперше об'єднав країни Північно-Східної і Південно-Східної Азії в одній структурі, без участі США та інших західних держав [18, 70–86].

Форум «АСЕАН+3», діяльність якого відбувалася на різних рівнях, включаючи щорічні саміти лідерів держав-учасниць, був передусім форматом налагодження регіонального співробітництва між державами-учасницями у фінансовій сфері для здолання фінансової кризи й вироблення заходів недопущення таких криз у майбутньому. Спочатку це були двосторонні сповгоди між центральними банками держав-учасниць для допомоги одна одній у захисті національних валют, згідно з Чангмейською ініціативою 2000 р., а також створення спільного спостережницького механізму для моніторингу короткострокового руху капіталу і раннього попередження фінансових загроз. У 2003 р. було схвалено рішення про створення в рамках Чангмейської ініціативи Азійського фонду боргових зобов'язань. Якщо перший Азійський фонд боргових зобов'язань був номінований в американських доларах, то другий, створений у грудні 2004 р., – у місцевих валютах. У грудні 2009 р. під впливом глобальної фінансової кризи Чангмейська ініціатива набула багатостороннього характеру. Відбулося об'єднання валютних резервів держав-учасниць і створення на цій основі Регіонального

стабілізаційного фонду для надання допомоги регіональним державам у кризових умовах, незалежно від МВФ [18, 286–292].

У рамках «АСЕАН+3» відбулося також формування розгалуженої мережі співробітництва між державами-учасницями в багатьох інших сферах, включаючи торговельно-економічну. Виникли плани створення у цьому форматі режиму вільної торгівлі шляхом підписання відповідної угоди. Сформована цим форумом Група бачення майбутнього Східної Азії у 2001 р. запропонувала створення Східноазійської спільноти. Каталізатором цього процесу мала бути економіка, включаючи торгівлю й інвестиції. Тож її основою мала стати Східноазійська економічна спільнота у форматі «АСЕАН+3».

Цілям створення Східноазійської спільноти слугувало скликання у 2005 р. першого Східноазійського саміту. Проте конкуренція між Японією і Китаєм за регіональний вплив призвела до того, що до участі у саміті було запрошено Австралію, Нову Зеландію й Індію, які мали тісні економічні зв'язки з АСЕАН. Так виник формат регіонального співробітництва «АСЕАН+6», а разом з цим – дискусії, як узгодити його з «АСЕАН+3».

У 2012 р. саміт «АСЕАН+3» схвалив пропозицію про формування Східноазійської економічної спільноти до 2020 р. [15]. Важливим підґрунтям для цього були економічні успіхи східноазійських держав і прискорення їхньої економічної інтеграції продовж останнього десятиліття. Так, внутрішньо-регіональна торгівля у Східній Азії у 2016 р. перевищила 50 %, у той час як у 1990 р. вона складала 38 %. Регіональній інтеграції сприяли також повільні темпи одужання світової економіки після глобальної кризи 2008–2010 рр. Проте останніми роками політичний консенсус щодо створення Східноазійської економічної спільноти ослаб. План досягнення кінцевої цілі не було розроблено, також не було створено механізмів моніторингу імплементації цього процесу [15].

Серед перешкод на шляху створення Східноазійської економічної спільноти слід визначити такі: по-перше, брак взаємної довіри між країнами-учасницями, у той час як вона є основою регіональної інтеграції; по-друге, неповна імплементація угоди про Економічну спільноту АСЕАН, створення якої є центральною для побудови Східноазійської економічної спільноти; по-третє, існування загроз центральній ролі АСЕАН у цьому процесі, як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

У листопаді 2016 р. АСЕАН висунула нову ініціативу – створення Регіонального усебічного економічного партнерства (РУЕП) у форматі «АСЕАН+6». Вона стала результатом вивчення питання, в якому форматі угода про вільну торгівлю буде більш ефективною – «АСЕАН+3» чи «АСЕАН+6». На той час АСЕАН вже мала угоди про вільну торгівлю з усіма державами «+6», проте вони базувалися на різних умовах, що викликало так званий ефект «миски спагеті». Відмінність цих умов могла шкодити, а не

сприяти регіональній торгівлі, що викликало потребу узгодити їх між собою. Ця ініціатива була підтримана самітом «АСЕАН+3».

Угода про Регіональне усебічне економічне партнерство передбачає також вдосконалення угод про вільну торгівлю, досягнутих АСЕАН з регіональними державами, при урахуванні індивідуальних обставин держав-учасниць. Так, протекціонізм деяких чуттєвих галузей / груп товарів передбачається зберегти, здійснювати лібералізацію у сфері послуг й інвестицій повільніше, ніж торгівлі, через нерівномірність розвитку окремих економік-учасниць [12]. Існує думка, що РУЕП може бути форматом не лише економічного інтеграційного процесу, а й створення у довгостроковій перспективі Східноазійської спільноти.

Переговори щодо РУЕП тривають з травня 2013 р. і просуваються складно. Важливою є їхня підтримка Китаєм – на противагу переговорам про досягнення торговельної угоди Транстихоокеанське партнерство (ТТП), які з 2009 р. очолила американська адміністрація Б. Обами. Хоча США не були ініціатором цієї угоди, досягнутої Сінгапуром, Новою Зеландією, Чилі і Брунеєм у 2003–2004 рр., адміністрація Б. Обами значно розширила попередній проект до 12 держав, включаючи Японію. Переговори відбувалися за участю держав-членів АТЕС і включали багато питань, які вперше обговорювалися на цьому форумі, однак основною відмінністю угоди ТТП було те, що вона ґрунтувалася не на добровільних засадах, як АТЕС, а на правилах, обов'язкових для виконання. Вона передбачала більш глибоку економічну лібералізацію держав-учасниць, ліквідацію тарифів і реформування державних підприємств, включала положення про захист прав робітників, довілля й інтелектуальної власності.

Після складних переговорів угода про Транстихоокеанське партнерство за участю 12 тихоокеанських держав (США, Японія, Австралія, Нова Зеландія, Сінгапур, В'єтнам, Малайзія, Бруней, Канада, Мексика, Перу, Чилі) була підписана в кінці 2015 р. Серед них були чотири держави АСЕАН і ще три держави, що входили до структури «АСЕАН+6». Угода передбачала, що інші тихоокеанські держави могли приєднатися до неї пізніше, якщо вважатимуть, що вона відповідає їхнім інтересам. У 2016 р. про бажання до приєднатися до ТТП заявили Тайвань, Республіка Корея, Філіппіни, Таїланд, Індонезія, Камбоджа, деякі латиноамериканські держави. Китай не став учасником цих переговорів і натомість підтримав Регіональне усебічне економічне партнерство у форматі «АСЕАН+6» як проект, альтернативний до ТТП. Одна з причин цього полягала у тому, що ТТП посилювало залучення США до регіональних інтеграційних процесів, а, отже, й вплив США у «великій Східній Азії», що не відповідало інтересам Китаю.

Кандидат у президенти США на виборах 2016 р. Д. Трамп критикував ТТП як не вигідну для Америки торговельну угоду. Однією з перших його дій як президента у січні 2017 р. була відмова від участі у ній. Такий розвиток подій дозволив Китаю перехопити у США ініціативу, створив сприятливі

можливості для просування проекту регіональної інтеграції у рамках «великої Східної Азії», а не АТР, без участі США.

Після виходу США з угоди Транстихоокеанське партнерство лідерство у її збереженні взяла на себе Японія. 8 березня 2018 р. 11 держав-учасниць підписали нову угоду, з деякими змінами, під назвою Усебічна і прогресивна угода з Тихоокеанського партнерства (СРТРП). Вона зберегла основні положення ТТП і передбачає вступ нових членів, включаючи США. Значення цієї угоди не лише економічне, але й політичне. Вона дозволяє державам-членам перестрахуватися проти тенденцій китайського меркантилізму й американського протекціонізму, і водночас пропонує альтернативу китайсько-центричним ініціативам економічної інтеграції регіону [3]. Невдовзі з боку адміністрації Д. Трампа надійшли сигнали про можливість повернення США до цієї угоди, хоча визнається, що це буде непросто [1; 14].

Ще одним перспективним напрямом регіональної інтеграції у Східній Азії є досягнення угоди про вільну торгівлю між Китаєм, Японією і Республікою Корея. Після досить тривалого періоду підготовки переговори розпочалися у березні 2013 р. Вони відбуваються складно. Перспективи їх завершення невідомі. Визнається, що у короткостроковій перспективі досягнення такої угоди навряд чи можливе, проте східноазійські експерти розраховують на зближення між Китаєм, Японією і Республікою Корея у майбутньому, адже без цього створення Східноазійської економічної спільноти неможливе.

Важливою ініціативою, що може надати новий поштовх процесам регіональної інтеграції у «великій Східній Азії», є китайський проект «Один пояс, один шлях», спрямований на реалізацію масштабних інфраструктурних проектів. Його цілі мають багато спільного з Генеральним планом поєднуваності АСЕАН щодо розвитку транспортної інфраструктури у ПСА для забезпечення більш тісних економічних зв'язків між державами-членами. Водночас його реалізація сприятиме значному посиленню економічного, політичного і культурного впливу Китаю у ПСА. Проте ця ініціатива виходить за межі Південно-Східної і «великої Східної Азії». Вона передбачає забезпечення поєднуваності азійського, європейського й африканського континентів та розташованих біля них морів. Оголошені також плани про поширення цього проекту на країни Латинської Америки. Це посилить вплив Китаю у глобальному масштабі.

У цих умовах спостерігається суттєве зближення між Японією й Індією, інтенсифікація економічних, дипломатичних і військових зв'язків між ними на різних рівнях, включаючи найвищий. Основною причиною цього є стурбованість двох держав перспективами порушенням регіонального статус-кво [6; 9].

Адміністрація Д. Трампа підтримала і розвинула концепцію Індійсько-Тихоокеанського регіону, запропоновану адміністрацією Б. Обама у 2012 р. З жовтня 2017 р. її провідні представники почали просувати концепцію

порядку, оснований на правилах, у межах «вільного і відкритого Індійсько-Тихоокеанського регіону». Д. Трамп неодноразово звертався до неї під час свого азійського турне у листопаді 2017 р. У грудні 2017 р. її вперше використано у Стратегії національної безпеки США, яка акцентує на американських інтересах в Індійсько-Тихоокеанському регіоні, що простягається «від західних берегів Індії до західних берегів США», є «найбільш населеною і динамічною в економічному відношенні частиною світу», і де відбувається «геополітична конкуренція між вільним і репресивним баченнями світу» [10, 45].

Ця концепція відображає бачення Америкою та її союзниками (Японією і Австралією) Індії як складової частини великого регіону, що поєднує Індійський і Тихий океани, і є реакцією на нові виклики з боку Китаю. У листопаді 2017 р. США, Австралія, Індія і Японія відновили свій чотиристоронній діалог, який вони на нетривалий період започаткували у травні 2007 р. Їх об'єднує бачення Індійсько-Тихоокеанського регіону, оснований на правилах, і стурбованість окремими аспектами зовнішньої політики Китаю [8].

Усі чотири держави зайняли критичну позицію щодо китайської ініціативи «Один пояс, один шлях». Особливо непоступливою є позиція Індії у зв'язку з проектом створення Китайсько-пакистанського економічного коридору через окуповані Пакистаном території Кашміру.

Нове стратегічне середовище в АТР, що виникло у зв'язку з виходом США з ТПП і переговорами про нові умови Північно-Американської угоди про вільну торгівлю (НАФТА), вплинуло також на позицію деяких латиноамериканських держав. Виникло кілька інтеграційних проектів, що мають сприяти інтенсифікації економічних відносин між Латинською Америкою і Східною Азією. По-перше, це приєднання латиноамериканських держав до Усебічної і прогресивної угоди з Тихоокеанського партнерства; по-друге, створення зони вільної торгівлі в Азійсько-Тихоокеанському регіоні; по-третє, вступ східноазійських партнерів до Тихоокеанського альянсу; по-четверте, поширення Регіонального усебічного економічного партнерства на Латинську Америку [3].

Ініціатива інтеграції Латинської Америки з Азією належить Тихоокеанському альянсу в складі Мексики, Чилі, Перу і Колумбії. У червні 2017 р. асоційованими членами Альянсу стали Канада, Австралія, Нова Зеландія і Сінгапур, що передбачає їхні переговори про вільну торгівлю з цим торговельним блоком. Зацікавленість у цьому виявила також Республіка Корея. Інші східноазійські партнери є спостерігачами при Тихоокеанському альянсі, який має також спільний робочий порядок денний з АСЕАН. У листопаді 2016 р. Мексика, Чилі і Перу висловили також інтерес до участі у Регіональному усебічному економічному партнерстві. У випадку підписання цієї угоди можуть виникнути нові контури регіоналізму у «великій Східній Азії».

Отже, упродовж двох останніх десятиліть східноазійський регіоналізм досяг суттєвого прогресу. Проте конструювання регіону у цій частині світу триває. Воно відбувається на основі різних концепцій, у різних форматах і формах. Основними форматами регіоналізму у «великій Східній Азії» є АСЕАН, «АСЕАН+1», «АСЕАН+3», «АСЕАН+6» і АТЕС. У процесі ратифікації, переговорів чи обговорення перебувають інші потенційно впливові регіональні проекти. Регіональна інтеграція відбувається переважно у торговельно-економічній сфері на рівні підписання угод про вільну торгівлю і узгодження їх між собою. Виняток складають лише створення Спільноти АСЕАН у трьох сферах і вироблення спільних механізмів захисту фінансової безпеки держав-учасниць у рамках форуму «АСЕАН+3». Різні формати східноазійського регіоналізму є значною мірою конкурентними, що відображає складне стратегічне середовище у цій частині світу. Про це свідчить конкуренція між форумами «АСЕАН+3» і «АСЕАН+6», угодами Транстихоокеанське партнерство і Регіональне усебічне економічне партнерство, концепціями Східноазійської спільноти та «вільного і відкритого Індійсько-Тихоокеанського регіону». Тож, крім сприяння торговельно-інвестиційній діяльності, регіоналізм у «великій Східній Азії» є також інструментом боротьби великих держав за регіональний вплив та перестраховування малих і середніх держав від потенційних ризиків.

Abstract

The paper studies major frameworks of regionalism in «larger East Asia», including its recent developments and trends. It reveals an essential progress of regionalism in the part of the world in the 21st century as well as difficulties on its way. ASEAN, «ASEAN+1», «ASEAN+3», «ASEAN+6» and APEC are the major regional frameworks. Some potentially influential regional projects are in process of ratification, negotiation or discussion. The regional integration has occurred mostly in economic sphere in the form of free trade agreements (FTAs) and reaching their consistency. The only exceptions are ASEAN Community in three spheres, and mutual security mechanisms in financial sphere within «ASEAN+3» framework.

Different regional projects are competitive, for example, «ASEAN+3» and «ASEAN+6» frameworks, Transpacific Partnership and Regional Comprehensive Economic Partnership agreements, and East Asian Community and «free and open Indo-Pacific region» concepts. Besides bolstering trade and investments, regionalism in «larger East Asia» is an instrument of great powers' rivalry for regional influence, and middle and small powers' hedging against potential risks.

Key words: regionalism, regional integration, «larger East Asia», ASEAN, APEC, «ASEAN+3», «ASEAN+6», Transpacific Partnership.

Аннотація

Статья раскрывает динамику и основные форматы регионализма в Восточной Азии, характеризует наиболее перспективные проекты и тенденции региональной интеграции последних лет.

Показано существенный прогресс восточноазиатского регионализма за последние два десятилетия. Его основными форматами являются «АСЕАН», «АСЕАН+1», «АСЕАН+3», «АСЕАН+6», АТЭС. В процессе ратификации, переговоров или обсуждения находятся другие потенциально влиятельные региональные проекты. Региональная интеграция происходит в основном в торгово-экономической сфере на уровне подписания соглашений о свободной торговле и достижения их согласованности. Исключения составляют лишь создание Сообщества АСЕАН в трех сферах и формирование механизмов защиты государств-членов от внешних финансовых угроз в формате «АСЕАН+3».

Разные форматы восточноазиатского регионализма являются в значительной степени конкурентными: форумы «АСЕАН+3» и «АСЕАН+6», соглашения Транстихоокеанское партнерство и Региональное всестороннее экономическое партнерство, концепции Восточноазиатского сообщества и «свободного и открытого Индийско-Океанского региона». Это свидетельствует о сложности стратегической обстановки в этой части мира. Регионализм в «большой Восточной Азии» не только способствует торгово-экономической деятельности. Он является инструментом борьбы великих держав за региональное влияние, а также перестрахования малых и средних государств от потенциальных рисков.

Ключевые слова: *регионализм, региональная интеграция, «большая Восточная Азия», АСЕАН, АТЭС, «АСЕАН+3», «АСЕАН+6», Транстихоокеанское партнерство.*

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

1. Alden Edward. U.S. Needs Asian Partners in Economic Fight with China. April 16, 2018. URL: <https://www.cfr.org/blog/us-needs-asian-partners-economic-fight-china>
2. ASEAN Economic Community. URL: <http://asean.org/asean-economic-community/>
3. Estevadeordal, Antony. Latin America in the New Asia-Pacific Trade Order. March 22, 2018. URL: <https://www.brookings.edu/research/latin-america-in-the-new-asia-pacific-trade-order/>
4. External Relations. URL: <http://asean.org/asean/external-relations/>
5. Hastiadi Fithra Faisal. East Asian Economic Community Post Brexit: Regainian the Momentum. URL: www.feb.ui.ac.id/wp-content/.../12/RPM-Hot-Topic-5.pdf

6. Hikotani Takako. Trump's Gift to Japan Time for Tokyo to Invest in the Liberal Order. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/2017-08-15/trumps-gift-japan?cid=int-rec&pgtype=art>
7. Lehmacher Wolfgang. The ASEAN Economic Community: what you need to know. 31 May 2016. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/05/asean-economic-community-what-you-need-to-know/>
8. Madan Tanvi. The Rise, Fall, and Rebirth of the 'Quad'. November 16, 2017. URL: <https://warontherocks.com/2017/11/rise-fall-rebirth-quad/>
9. Miller J. Berkshire. How Abe and Modi Can Save the Indo-Pacific Asia's Most Strategic Friendship. November 15, 2017 URL: https://www.foreignaffairs.com/articles/japan/2017-11-15/how-abe-and-modi-can-save-indo-pacific?cid=nlc-fa_twofa-20171116
10. National Security Strategy of the United States of America. December 2017. URL: <https://www.whitehouse.gov/.../2017/.../NSS-Final-12-18-2017>
11. Perlez, Jane. Cancellation of Trip by Obama Plays to Doubts of Asia Allies. October 4, 2013. *The New York Times*. URL: <http://www.nytimes.com/2013/10/05/world/asia/with-obama-stuck-in-washington-china-leader-has-clear-path-at-asia-conferences.html?src=recg>
12. Regional Comprehensive Economic Partnership. Joint Statement. The First Meeting of Trade Negotiating Committee. 10 May 2013. URL: <http://www.asean.org/news/asean-statement-communicues/item/regional-comprehensive-economic-partnership-rcep-joint-statement-the-first-meeting-of-trade-negotiating-committee>
13. Smiths, Jeff. Unpacking the Free and Open Indo-Pacific. March 14, 2018. URL: <https://warontherocks.com/2018/03/unpacking-the-free-and-open-indo-pacific/>
14. Solís, Mireya and Jennifer Mason. As the TPP Lives on, the U.S. Abdicates Trade Leadership. March 9, 2018. URL: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/03/09/as-the-tpp-lives-on-the-u-s-abdicates-trade-leadership/>
15. Zhu Caihua and Feng Xingyan. East Asia Economic Community: Vision and Reality. URL: <http://www.caifc.org.cn/en/content.aspx?id=4398>
16. Городня Н. Регіон Східна Азія у XXI ст.: взаємовідносини між державами «глобального Півдня». *Історичний розвиток глобальної периферії як чинник трансформації сучасної світосистеми: збірник наукових праць*. Київ : Інститут всесвітньої історії НАН України, 2016. С. 12–34.
17. Городня Н. Д. Роль АСЕАН у розвитку міждержавної взаємодії країн Південно-Східної Азії. *Гілея*. 2015. Вип. 99. С. 109–112. URL: <http://www.gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=121>
18. Городня Н. Д. Східна Азія у зовнішній політиці США. Київ: Прінт-сервіс, 2014. 528 с. URL: http://library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/books/other/gorodnya_shidny_2014.pdf

19. Холод І. Ю. Еволюція інтеграційних моделей у Східній Азії: порівняльний аналіз : автореф. дис. ... канд. політ. наук. Миколаїв, 2016. 20 с.
20. Шергін С. О. Дилема східноазійського регіоналізму. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2015. Вип. 11. Част. II. С. 36–40.
21. Шергін С. О. Теоретичні засади та специфіка східноазійського регіоналізму. *Цивілізаційні чинники світобудови: джерела походження, потенціал взаємодії та виміри конструктивізму (країни Азії та Африки) : Збірник наукових праць*. Київ : Інститут всесвітньої історії НАН України, 2015. С. 9–18.

References

1. Alden, Edward. U.S. Needs Asian Partners in Economic Fight with China. April 16, 2018. URL: <https://www.cfr.org/blog/us-needs-asian-partners-economic-fight-china>
2. ASEAN Economic Community. URL: <http://asean.org/asean-economic-community/>
3. Estevadeordal, Antony. Latin America in the New Asia-Pacific Trade Order. March 22, 2018. URL: <https://www.brookings.edu/research/latin-america-in-the-new-asia-pacific-trade-order/>
4. External Relations. URL: <http://asean.org/asean/external-relations/>
5. Hastiadi, Fithra Faisal. East Asian Economic Community Post Brexit: Regain the Momentum. URL: www.feb.ui.ac.id/wp-content/.../12/RPM-Hot-Topic-5.pdf
6. Hikotani, Takako. Trump's Gift to Japan Time for Tokyo to Invest in the Liberal Order. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/2017-08-15/trumps-gift-japan?cid=int-rec&pgtype=art>
7. Lehmacher, Wolfgang. The ASEAN Economic Community: what you need to know. 31 May 2016. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/05/asean-economic-community-what-you-need-to-know/>
8. Madan, Tanvi. The Rise, Fall, and Rebirth of the 'Quad'. November 16, 2017. URL: <https://warontherocks.com/2017/11/rise-fall-rebirth-quad/>
9. Miller, J. Berkshire. How Abe and Modi Can Save the Indo-Pacific Asia's Most Strategic Friendship. November 15, 2017. URL: https://www.foreignaffairs.com/articles/japan/2017-11-15/how-abe-and-modi-can-save-indo-pacific?cid=nlc-fa_twofa-20171116
10. National Security Strategy of the United States of America. December 2017 URL: <https://www.whitehouse.gov/.../2017/.../NSS-Final-12-18-2017>
11. Perlez, Jane. Cancellation of Trip by Obama Plays to Doubts of Asia Allies. October 4, 2013. *The New York Times*. URL: <http://www.nytimes.com/2013/10/05/world/asia/with-obama-stuck-in-washington-china-leader-has-clear-path-at-asia-conferences.html?src=recg>
12. Regional Comprehensive Economic Partnership. Joint Statement. The First Meeting of Trade Negotiating Committee. 10 May 2013. URL:

- <http://www.asean.org/news/asean-statement-communications/item/regional-comprehensive-economic-partnership-rcep-joint-statement-the-first-meeting-of-trade-negotiating-committee>
13. Smiths, Jeff. Unpacking the Free and Open Indo-Pacific. March 14, 2018. URL: <https://warontherocks.com/2018/03/unpacking-the-free-and-open-indo-pacific/>
 14. Solís, Mireya and Jennifer Mason. As the TPP Lives on, the U.S. Abdicates Trade Leadership. March 9, 2018. URL: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/03/09/as-the-tpp-lives-on-the-u-s-abdicates-trade-leadership/>
 15. Zhu Caihua and Feng Xingyan. East Asia Economic Community: Vision and Reality. URL: <http://www.caifc.org.cn/en/content.aspx?id=4398>
 16. Gorodnia, N. (2016). Rehion Shidna Asia u 21 stolitti: Vzayemovidnosyny miz derzavamy «globalnogo Pivdnia» [*East Asian Region in the 21st Century: Relations among Global South Nations*]. Istorychnyi rozvytok globalnoji peryferii yak chynnyk transformatsiji suchasnoji svitosystemy: zbirnyk naukovyh prats. Kyiv : Instytut vsesvitniroyi istorii NAN Ukrainy, 12–34.
 17. Gorodnia, N. (2015). Rol ASEAN u rozvytky mizderzavnoi vzayemodiji krajyn Pivdenno-Shidnoji Asii [*The ASEAN's Role in Interactions among Southeast Asian Nations*]. Gileja. 99. 109-112. URL: <http://www.gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=121>
 18. Gorodnia, N. (2014). Shidna Azia u zovnishnii politytsi SSHA [*East Asian Region in the U.S. Foreign Policy*]. Kyiv : Print-Servis, 2014. URL: http://library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/books/other/gorodnya_shidny_2014.pdf
 19. Holod, I. Yu. (2016). Evoliutsia integratsiynyh modeley u Shidniy Asii; porivnialnyi analiz [*Evolution of Integration Models in East Asia: Comparative Analysis*]. (Abstract of Ph.D. thesis), Mykolayiv.
 20. Shergin, S. O. (2015). Dylema shidnoaziyskogo regionalizmu [*Dilemma of East Asian Regionalism*]. Naukovyi Visnyk Dyplomatychnoji akademiji *Ukrainy*. 11 (2), 36–40.
 21. Shergin, S. O. (2015). Teoretychni zasady ta spetsyfika shidnoaziyskogo regionizmu [*Theoretical Principles and Specifics of East Asian Regionalism*]. Tsyvilizatsiyni chynnyky svitobudovy: dzerela pohodzennia, potentsial vzajemodii ta vymiry konstruktyvizmu: zbirnyk naukovyh prats. Kyiv : Instytut vsesvitniroyi istorii NAN Ukrainy, 9–18.